

КОНЦЕПЦІЯ ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Проаналізовано та обґрунтовано проблеми та концептуальні напрями розвитку системи обліку в управлінні інноваційною діяльністю підприємства; визначено проблемні питання обліку її витрат. Запропоновано розглянути процес управління інноваційною діяльністю в межах інформаційних облікових систем.

Ключові слова: облік інноваційної діяльності, функції управління, витрати інноваційної діяльності.

В економіці інноваційна діяльність є основою успішного функціонування на ринку та формування конкурентоспроможності як підприємства, так і його продукції. Впровадження інновацій відбувається шляхом створення динамічної і гнучкої системи управління, яка базується на інформаційних ресурсах. Саме управління інноваційною діяльністю є ключовим елементом, від ефективності якого залежить активізація підприємницької діяльності та просування продукції на ринку. У зв'язку з цим особливого значення набувають проблеми вивчення управління останньою в обліковому аспекті. Інформаційна система управління складається з підсистем управлінського, фінансового та стратегічного обліку, а також аналізу, які мають на меті створити необхідні умови для розширення, прискорення й підвищення ефективності процесів підготовки та реалізації різних видів інновацій.

Питання організації і методології обліку інноваційної діяльності підприємств у своїх наукових працях розглядали українські та зарубіжні вчені: І. Бланк, О. С. Бородкін, Н. А. Бортнік, Л. В. Гнилицька, А. П. Гречан, О. І. Грицай, М. Д. Дворцина, М. П. Денисенко, О. В. Кантаєва, Н. В. Краснокутська, Я. Д. Крупка, О. Н. Мінаков, Л. В. Нападівська, А. Н. Пустовіт, М. С. Пушкар.

Значний внесок у формування теорії управління інноваційною діяльністю здійснив І. Бланк, який розглядав проблеми інноваційного розвитку з позиції менеджменту. Він сформулював поняття стратегії управління інноваціями, організації інноваційного процесу та фактори, що сприяють розвитку інновацій та слугують передумовами для наукового осмислення та вивчення основних процесів формування облікової інформації для системи управління [1].

У своїй праці О. І. Волков, А. П. Гречан, М. П. Денисенко визначають концептуальні основи управління інноваційною діяльністю, зокрема фінансами, проектами та програмами, а також комплексне оцінювання інноваційної діяльності в промисловості [2].

О. С. Бородкін та його послідовниця Л. В. Гнилицька у своїх працях визначають особливості відображення в обліку витрат на підготовку та освоєння нових виробів та пропонують застосування кошторисних ставок. Такий варіант передбачає попереднє складання кошторису, що об'єднує перелік усіх витрат і дозволяє сформулювати елементи управління інноваційною діяльністю [3; 4].

Основною метою нашої статті є теоретичне

обґрунтування та подальший розвиток формування та розширення інформаційної облікової системи відповідно до її наповнення для створення ефективного управління інноваційною діяльністю. Вказана мета визначає зміст дослідження.

Аналізуючи проблему управління інноваційною діяльністю, насамперед з'ясуємо сутність поняття «інновація». Концепцію інновації запропонував відомий австрійський економіст Йозеф Шумпетер. 1912р. у книзі «Теорія економічного розвитку» цей науковець виклав ідею «нових комбінацій». Серед комбінацій, які загалом формують структуру інноваційного процесу, він називав випуск нового продукту або продукту нової якості, впровадження нового, досі не відомого в конкретній галузі методу виробництва, проникнення на новий ринок збуту (відомий чи невідомий); отримання нових джерел сировини чи напівфабрикатів, організаційна перебудова, зокрема створення монополії чи її ліквідація. У подальших працях Й. Шумпетера термін «нова комбінація» замінено терміном «інновація», який і став науковою категорією [5, с. 53].

Термінологічне визначення на державному рівні дає Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року [6]: «інновації – це новостворені або вдосконалені технології, продукція чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери».

В Україні термін інновація почав використовуватися на початку 90-х років ХХ століття і швидко набув поширення, оскільки в період нестабільної економіки підприємці та науковці шукали ґрунтовне вирішення проблем розбудови підприємств та подолання кризових явищ. Сучасне впровадження здобутків науково-технічного прогресу дає можливість підприємствам вирішити питання застарілих та зношених основних фондів, неефективної системи управління, відсутності інвестиційних ресурсів, раціоналізації експлуатаційних витрат, збільшення рівня прибутковості і конкурентоспроможності продукції та послуг.

Так О. В. Кантаєва зазначає, що питання створення нової продукції і її відображення в обліку завжди були актуальними, оскільки основною метою цієї діяльності є виконання тактичної та стратегічної мети підприємства [7, с. 52].

Чинна схема управління інноваційною діяльністю знаходить недостатнє відображення в обліковій інформації, що сповільнює, а інколи унеможливує

процес формування адекватних управлінських рішень. Інформаційні облікові системи реалізують необхідні умови для розширення, прискорення та підвищення ефективності процесів створення й упровадження різних видів інновацій, скерованих на випуск конкурентоздатної продукції як за національними, так і за міжнародними стандартами.

Призначення обліку в управлінні інноваційною діяльністю полягає в наданні інформації для:

- створення та вдосконалення стратегії підприємства;
- пошуку ресурсів удосконалення техніко-технологічної бази підприємства та галузі загалом;
- калькулювання собівартості інноваційного продукту;
- бізнес-планування майбутніх фінансових надходжень та норм рентабельності;
- раціоналізації витрат на створення інноваційного продукту зі збереженням його якості;
- формування системи організації та методології відображення доходів, витрат і фінансових результатів у процесі створення і функціонування інноваційного продукту.

Е. Аткинсон, Р. Банкер, Р. Каплан визначають сучасний облік як такий, що «додає вартість, тобто процес безперервного вдосконалення планування, проектування, вимірювання і функціонування систем фінансової та не фінансової інформації, яка спрямовує дії менеджера, мотивує поведінку і підтримує та створює культурні цінності, необхідні для досягнення стратегічних, тактичних і оперативних цілей організації» [8].

Загальновідомо, що управлінський цикл містить функції планування, організації, аналізу, регулювання та контролю. Досліджуючи ці функції, доцільно деталізувати процес управління інноваціями, а саме - наголосити, що основа полягає в самій інформації, яка ці функції виконує. Конструювання інформаційного ресурсу для реалізації інноваційної діяльності унаочнює рис. 1. На цьому рисунку узагальнено інформаційні системи процесу реалізації інновацій та управління інноваційною діяльністю.

Доцільно зазначити, що актуальною є сама інформація – її зміст, достовірність та своєчасність формування. Для розширення розуміння процесу реалізації інновацій останню доцільно класифікувати за її характером, складом економічних об'єктів, способом створення, відношенням до відповідних сфер діяльності, обсягом, часом створення та рівнями управління.

Отже, управління інноваційною діяльністю становить взаємопов'язану інформаційну систему. Передумовою (Етап 1) є дані про зовнішнє середовище прямої дії: постачальників, споживачів, конкурентів та опосередкованої дії: економічні, політичні, правові, науково-технічні, демографічні та соціально-культурні фактори. Інформація про внутрішнє середовище містить дані про стратегію, політику і місію підприємства, а специфіка інноваційного процесу – відстеження тенденцій розвитку та актуальності, кількість необхідних ресурсів.

Реалізація управління інноваційною діяльністю (етап 2) відбувається за схемою: планування наступного періоду – організація та координування діяльності – аналіз відхилень – регулювання, в тому числі мотивування – контроль як завершальна стадія поточного та початкова стадія наступного циклу управління. Результатом є новостворена продукція (етап 3).

Специфіка інноваційного процесу, його новизна та відсутність практичного досвіду впровадження інноваційного продукту, чутливість до змін зовнішнього середовища є основою постійного аналітичного обґрунтування управлінських рішень. Відтак виникає потреба в існуванні достовірної економічної інформації про інноваційну діяльність підприємства, яку надає саме система обліку. Ця система не є статичною, оскільки на вимоги, які висуваються до неї, впливають: часові межі управління, цілі власників, етапи реалізації інновацій. Важливою є інформація для вирішення різноманітних питань, не лише тих, які необхідно розв'язувати негайно, а й стратегічних.

Планування інноваційної діяльності ґрунтується на опрацюванні даних першого етапу та створенні стратегії роботи підприємства, зокрема вирішення двох глобальних питань мети та шляхів її реалізації.

Сучасне планування діяльності підприємства повинно відповідати стратегічним цілям підприємства. Тому при конструюванні слід брати до уваги не тільки внутрішні фактори мікросередовища, але й враховувати вплив зовнішніх факторів макросередовища. Такий підхід можна реалізувати на базі концепції стратегічного обліку.

Саме тому стратегічний облік варто розглядати як інструмент для планування інноваційної діяльності, адже відокремлено облік не є самоціллю та існує, насамперед, для того, щоб сприяти розробці та впровадженню стратегії, служить засобом досягнення мети. М. С. Пушкар зазначає, що стратегічний облік формує власні інформаційні ресурси прогностного характеру. Інформаційні ресурси стратегічного обліку мають зв'язок з традиційним обліком, але ним не обмежуються. Зокрема, для стратегічного управління необхідні дані не лише про діяльність підприємства, а й про зовнішнє середовище, яке має надзвичайно важливе значення для передбачення траєкторії розвитку підприємства [9, с. 282-283].

Обліково-аналітична система стратегічного типу визначається як інтегрована система обліку, що реалізовує систематизацію інформації для прийняття управлінських рішень і координації майбутньої діяльності.

Доцільно звернути увагу на той факт, що зв'язок усіх етапів управління [10] — від початкових до кінцевих — у єдину гнучку систему із зворотним зв'язком є передумовою ефективної реалізації стратегії інноваційного розвитку. Адже стратегічне управління не обмежується лише розробленням планів та програм: не менш важливим є питання контролю за всіма етапами реалізації стратегії. Контроль, незважаючи на неможливість представлення у чітко формалізованому вигляді з виробленням конкретних процедур, потребує особливої уваги. Тому доцільним є дослідження особливостей сучасних засобів стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства взагалі та елемента контролю у механізмі впровадження та реалізації інноваційної діяльності зокрема.

Процес управління інноваційною діяльністю підприємства можна розглядати як комплекс цілеспрямованих дій, що мають на меті раціоналізувати розмір та структуру витрат. Такий підхід до трактування цього процесу дозволяє чітко встановити його складові та взаємозв'язки між ними.

Знаходячись у взаємозалежності та в інформаційному зв'язку між собою, а також і з іншими

функціями, що утворюють нерозривний управлінський цикл у просторі і часі, вони становлять органічну його складову і мають бути чітко, однозначно підпорядковані цілям усієї системи управління.

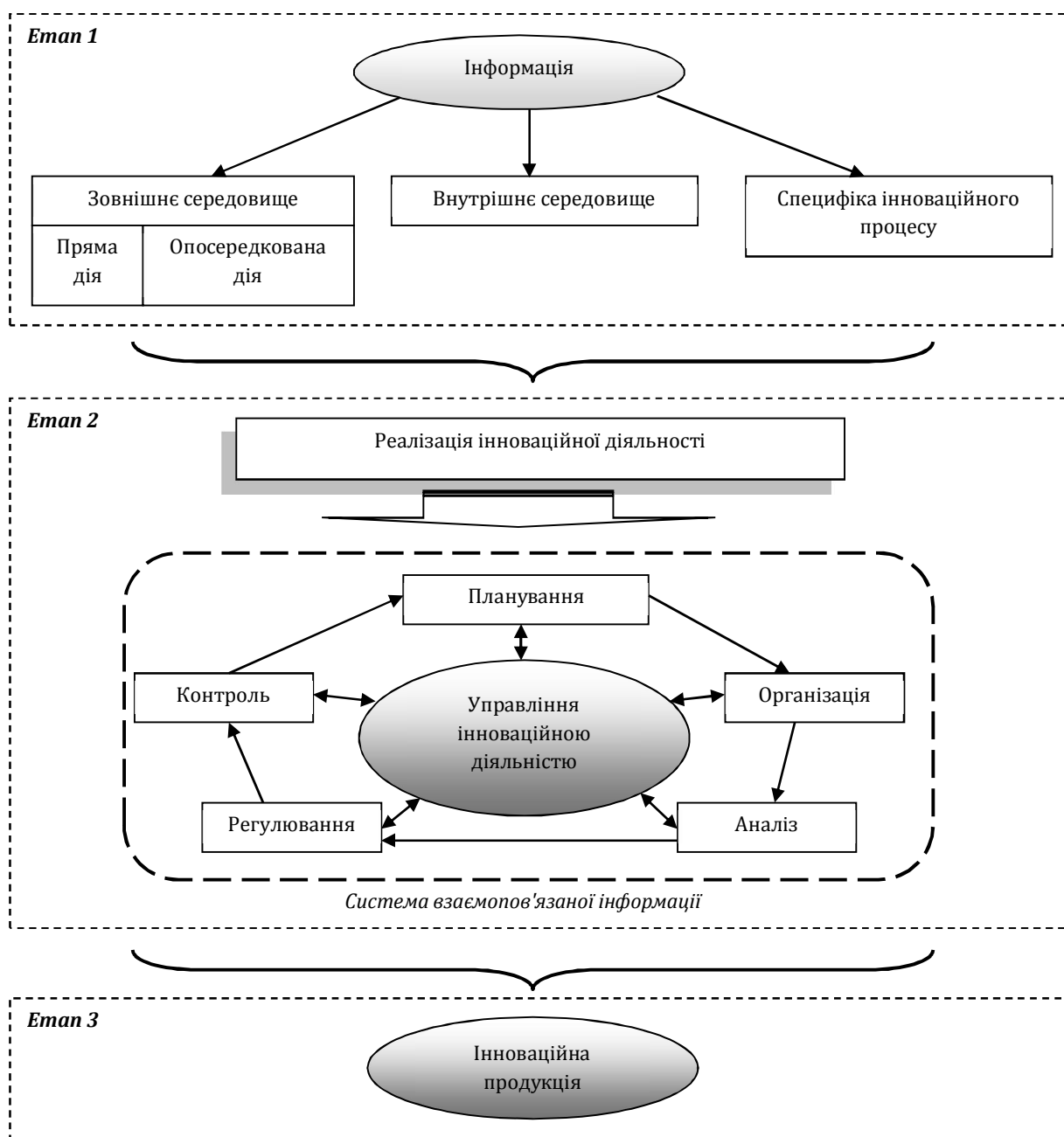

Рис. 1. Інформаційні системи управління інноваційною діяльністю

Досліджуючи чинну методика обліку, бачимо, що облік витрат та калькулювання собівартості продукції дещо неузгоджені з методикою реалізації інноваційної діяльності і відповідно знижують можливість планування, контролю, регулювання та аналізу [7, с. 55].

Узагальнено витрати інноваційної діяльності варто поділити на дві категорії: незмінні (витрати на придбання засобів виробництва), які можна вважати обов'язковими, тому що реалізують інноваційну діяльність; та змінні (внутрішні та зовнішні дослідницькі проекти, придбання та впровадження нових технологій, маркетинг, реклама), які власне є об'єктом управління.

Різноманітність інноваційних процесів визначає необхідність узагальнення схеми реалізації інновацій з огляду на формування витрат (рис. 2), з використанням інструментарію економічного моделювання і залежності обсягів виробництва інноваційної продукції від розмірів витрат на інноваційну діяльність.

Аналітичний облік витрат на інноваційну діяльність доцільно вести за типами інновацій, а саме: витрати на науково-дослідні роботи; витрати на виготовлення інноваційної продукції; витрати на освоєння нової технології та витрати на організаційно-управлінські інновації. Іншим варіантом є ведення аналітичного обліку витрат інноваційної діяльності за напрямками

інновацій: внутрішні науково-дослідні роботи; витрати. придбання обладнання, машин та програмного забезпечення, витрати на навчання персоналу; інші

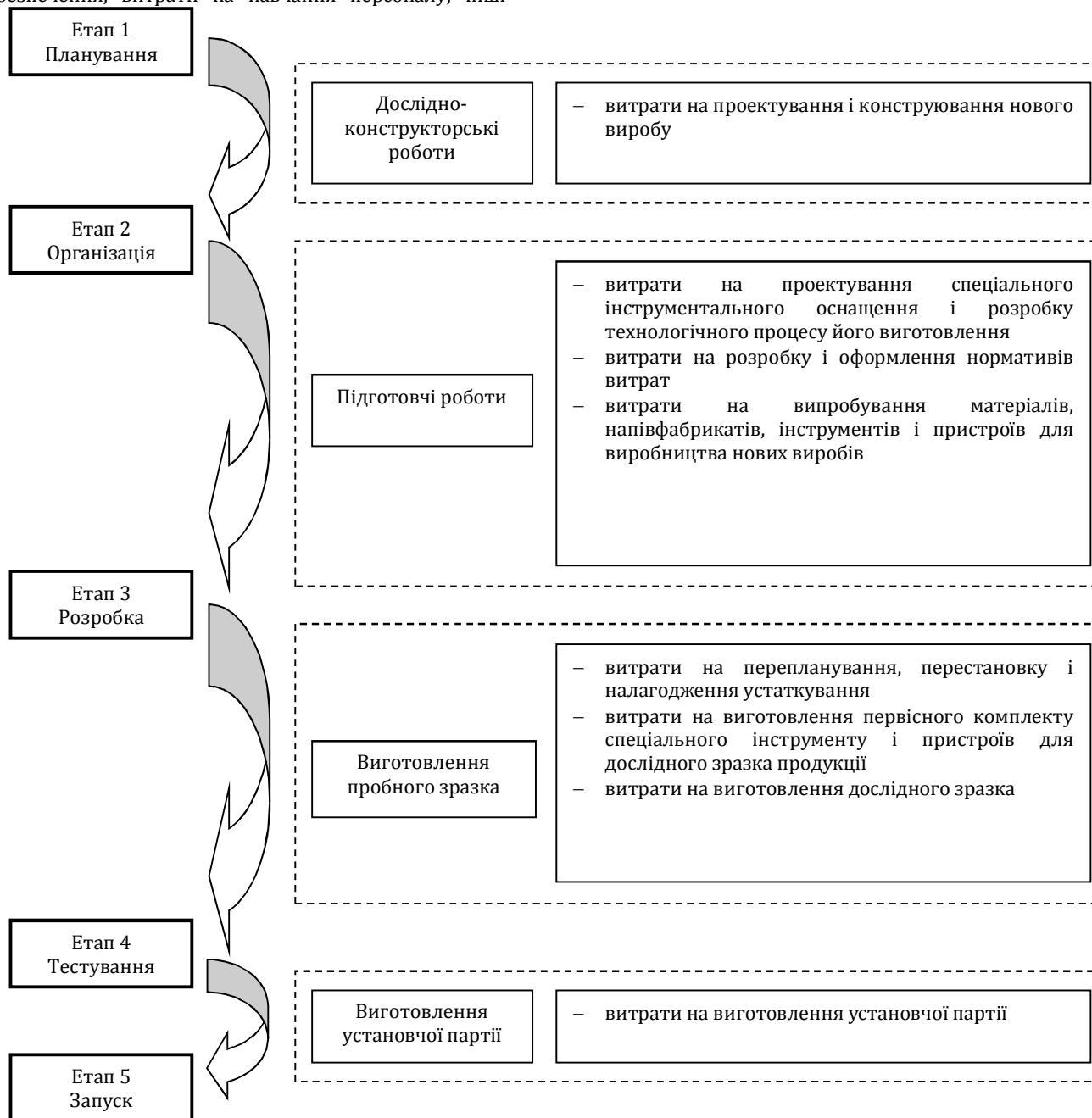

Рис. 2. Узагальнення схеми впровадження інновацій з огляду на формування витрат

На нашу думку, для управління інноваційною діяльністю доцільно комплексно враховувати обидві запропоновані методики ведення аналітичного обліку, оскільки вони детальніше характеризують інформацію про витрати інноваційної діяльності з різних аспектів і надають можливість об'єктивно проаналізувати події та сформувати відповідні управлінські рішення.

Недоліки методики обліку та планування витрат на інноваційні процеси зумовлюють те, що формування показників звітності про інноваційну діяльність підприємства є доволі трудомісткою процедурою, яка потребує додаткових розрахунків та не забезпечує повної і цілісної картини про інноваційні процеси на підприємстві. Відсутність методичних рекомендацій з

обліку витрат інноваційної діяльності призвела до розпорошеності витрат з освоєння нової продукції на різних рахунках витрат, що ускладнює визначення собівартості кожного етапу робіт і формування загальної суми цих витрат [11; 12]

Оптимізація витрат підприємства в процесі реалізації інноваційних спрямовується на вирішення питань [13]:

- оцінки обґрунтованості абсолютної величини витрат;
- зіставлення фактичних і планових результатів;
- оцінки факторів впливу формування витрат;
- доречності та своєчасності їх виникнення;
- виявлення резервів і можливості перерозподілу

витрат.

За сучасною методологією ведення обліку пов'язати витрати підприємства з джерелами їх покриття досить складно, оскільки не існує кореспонденції рахунків, яка б їх об'єднувала. Зв'язок між витратами інноваційної діяльності та джерелами їх фінансування втрачається, коли ресурси, сформовані за рахунок відповідних джерел, списують на витрати.

Отже, можна зробити висновок, що управління інноваційною діяльністю реалізується шляхом

активного використання інформаційних ресурсів обліку і виступає взаємопов'язаним комплексом заходів.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у формуванні теоретичних та практичних рекомендацій для конструювання і функціонування облікової інформаційної системи, а саме - розробки і вдосконалення практичного використання інформаційних ресурсів реалізації інноваційної діяльності підприємства.

Список літератури

1. Бланк І. А. *Фінансовий менеджмент: учебн. курс* / І. А. Бланк. – Т. 1. – К.: "Ника-Центр", 1999. – Т. 1. – 592 с.
2. Волков О. І. *Економіка та організація інноваційної діяльності* / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан, З-тевид. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 662 с.
3. Бородкін О. С. *Про формування та облік собівартості продукції в ринкових умовах* / О. С. Бородкін // *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2002. – № 3. – 41 с.
4. Гнилицька Л. В. *Удосконалення обліку витрат на освоєння і розробку нової продукції в приладобудуванні* / Л. В. Гнилицька // *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2000. – № 10. – 48 с.
5. Шумпетер Й. *Теорія економічного розвитку: Пер. сангл. / Й. Шумпетер*. – М.: Прогресс, 1992. – 118 с.
6. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 року N 40-IV // *Голос України*. – 2002. – № 144.
7. Кантаєва О. В. *Формування обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності* / О. В. Кантаєва // *Вісник ЖДТУ*, 2009 – № 1 (47) – С. 51-56.
8. Аткінсон Е. *Управленческий учет* / Е. Аткінсон, Р. Банкер, М. Р. Каплан, М. С. Янг. – 3-е изд.: Пер. с англ. - М.: Вильямс, 2003. - 878 с.
9. Пушкар М. С. *Креативний облік (створення інформації для менеджерів): моногр.* / М. С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 334 с.
10. *Высокотехнологичные предприятия в эпоху глобализации* / И. В. Иванов, В. В. Баранов, Г. И. Лысак, И. В. Курсанов. — М.: Альпина Паблшер, 2003. — 416с.
11. Грицай О. І. *Напрями удосконалення обліку витрат на інноваційні процеси* / О. І. Грицай // *Проблеми економіки та менеджменту: Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. – 2010. – № 683 – 253 с.
12. Нанівська Н. М. *Механізм ведення обліку та аналізу інноваційної діяльності підприємств* / Н. М. Нанівська, І. О. Селіверстова: *Збірник наукових праць*. – К.: НАУ, 2010. – Вип. 25. – 220 с.
13. Горелкіна А. Л. *Оптимізація системи управління витратами* [Текст] / А. Л. Горелкіна // *Державне управління*. – 2006. – № 2. – С. 251-255.

РЕЗЮМЕ

Черешнюк Оксана

Концепция учета в управлении инновационной деятельностью предприятий

Проанализированы и обоснованы проблемы и концептуальные направления развития системы учета в управлении инновационной деятельностью предприятий; определены проблемные вопросы учета ее расходов. Предложено рассмотреть процесс управления инновационной деятельностью в пределах информационных учетных систем.

RESUME

Chereshnyuk Oksana

Accounting concepts in the management of innovation activity of enterprises

In the article there have been analysed the problems and conceptual directions of the accounting system in the management of innovation activity of enterprises. There has been also proposed to consider the management of innovation activity of the enterprise within the information accounting systems.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.